
Право у темпоральному вимірі¹

Сучасна правова реальність України характеризується високим ступенем нестабільності, а її складові – різнорідністю та суперечливістю. Динаміка трансформації правової реальності не обмежується прийняттям нових законів чи ухваленням судових рішень, а знаходить своє відображення на рівні праворозуміння. Зазначена тенденція обумовлює потребу відповідних змін у тому філософсько-методологічному апараті, який слугує підставою для розуміння правової дійсності. Отже, є актуальною представлена у рецензованій книзі спроба осмислення того, які методологічні підстави дозволяють виробити критерії для конструювання нової онтології права. Саме це питання і перебуває у центрі уваги О. Стовби, який пропонує авторську концепцію права, а тому можна стверджувати, що обрана автором тема дослідження є актуальною.

Монографія О. Стовби присвячена низці проблем, які стосуються аналізу закономірностей існування феномену права в його темпорально-онтологічному розрізі, коли право, як нерозривно пов'язане з часом, є буттєвою підставою правової системи загалом. У процесі дослідження автор експлікує специфічний, темпорально-онто-

логічний устрій права, що дозволяє осмислити право поза звичними бінарними опозиціями: суцього та належного, природного і позитивного права. Харківський правознавець концентрує свою увагу також на вивченні зв'язку буття права й екзистенції людини. Заслугує на схвалення також спроба автора віднайти нові критерії для періодизації історії філософії права, де пропонується виокремити дометафізичний, метафізичний та постметафізичний періоди. Також у рецензованій праці на підставі онтологічного (буття і суцього) та постонтологічного (буття суцього і буття як такого) розрізнення О. Стовба акцентує на деонтологічному розрізненні (суцього і належного) у праві, що дає методологічні підстави для осмислення права як динамічного явища поза межами традиційної статичної дихотомії цих феноменів. Також плідним є звернення автора до філософських учень XX ст. (комунікативної філософії, феноменології, екзистенціалізму, фундаментальної онтології), яке створює той теоретико-філософський контекст, який дозволяє вписати авторську концепцію О. Стовби у сучасну філософію права. Отже, серед переваг рецензованого видання треба відзначити насамперед ґрун-

¹ Стовба О. В. Право і час: [монографія]. Харків: Тім Пабліш Груп, 2016. 368 с.

товний методологічний підхід автора, який сформовано на базі філософських і філософсько-правових першоджерел, здебільшого опрацьованих мовою оригіналу. У праці сформульовано низку положень, які є важливими з наукової точки зору і характеризуються науковою новизною.

Зокрема, О. Стовба пропонує власний підхід до права – темпоральну онтологію права. Суть цієї концепції полягає у конструюванні принципово нового уявлення про буття права. Автор стверджує, що право не існує континуально, тобто постійно, «взагалі» як позитивна чи природно-правова норма, а повсякчас *відтворюється* як *дискретна множина сингулярних правових подій*. На відміну від позитивістського розуміння права як абсолютного буття норми (позитивізм) чи такого самого абсолютного існування ідеї права (юснатуралізм), це відтворення має місце у темпоральному розриві між скоєним діянням і правовими наслідками. Отже, існування права як його відтворення має *реляційний характер*, оскільки право постійно «ризикає» не відтворитися, не збутися. Однак концепція О. Стовби не є і правовим *релятивізмом*, оскільки він пропонує низку екзистенційно-онтологічних умов і критеріїв, за яких можливо вести мову про існування-відтворення права (насамперед сучасність і співрозмірність правових наслідків та вчиненого діяння). Така запроваджена автором модель розуміння правової дійсності здається більш цілісною та реалістичною, ніж загальноприйняті класичні – позитивно-правове чи природно-правове – потрактування правової реальності.

Також становить значний науковий інтерес і положення про існування нового типу праворозуміння – динамічного (С. Максимов, І. Невважай, В. Павлов, Ю. Пермяков, А. Поляков, І. Честнов, В. Четвернін). Для цього напряму правової думки ключовою характеристикою є осягнення феномену права не як статичного правового суцього (ідеї права, основної норми, звичаю тощо), а як динамічного, процесуального явища (правової реальності, правової комунікації, правового діалогу, правового буття тощо). Також специфіка динамічного праворозуміння полягає у відстоюванні «антропологічності» права, тобто намагання представити його як явище, іманентне людському буттю – екзистенції.

Особливо плідною, на нашу думку, є теза автора про те, що темпорально-онтологічний устрій правової події становить правове буття, буття права і час правової події. Буття права є буттям того суцього (людей, речей, текстів), яке втягнуте у правову подію і завдяки цьому набуває правового способу буття, втрачаючи його після закінчення події. У свою чергу, правове буття – та тяга між діянням і його правовими наслідками, яка за допомогою різноманітного правового суцього притягує їх одне до одного, роблячи можливим відтворення права. А час правової події як розрив між діянням і його правовими наслідками являє собою єдність його хронологічного (протяжний час буття правового суцього) і темпорального (екстатичний час правового буття) вимірів, де другий є умовою можливості першого.

Отже, слід підсумувати, що монографія О. Стовби є фундаментальним дослідженням, в якому вирішується низка важливих практичних і теоретичних проблем, однак у ній є й деякі дискусійні положення.

По-перше, сумнівним видається авторське твердження щодо того, що динамічне праворозуміння виникло тільки у другій половині ХХ ст. Адже ще концепції «природного права з мінливим змістом» Р. Штамллера чи «живе право» О. Ерліха на перший погляд теж відповідають тим критеріям, які автор вважає ключовими для динамічних концепцій права – насамперед акцент на плинності та процесуальності (континуальності) феномену права. Тому, на нашу думку, авторові слід було би детальніше зупинитися на аналізові згаданих концепцій та обґрунтувати, чому погляди О. Ерліха чи Р. Штамллера не можуть бути віднесені до динамічних. Можна припустити, що в разі відповіді на це запитання теза про динамічне праворозуміння стала б більш вагомим.

По-друге, зроблене О. Стовбою розрізнення юридичної науки (насамперед теорії права) і філософії права доцільно було б проілюструвати на прикладах не лише фундаментальних, а й галузевих наук – цивільного та кримінального права тощо. Здається, що

завдяки цьому авторські погляди змогли б наповнитися більш конкретним змістом, який би пов'язав запропоновані у монографії конструкції з правовою практикою.

По-третє, слід зауважити, що автор недостатньо уваги приділяє феномену інтерсуб'єктивності у праві. Бо якщо сферою буття права є суспільні відносини, то необхідним із теоретичних і методологічних позицій є звернення до інтерсуб'єктивної компоненти права. Отже, аналіз інтерсуб'єктивності права зміцнив би філософсько-методологічну базу дослідження.

Проте ці дискусійні моменти не змінюють загального позитивного враження від монографії О. Стовби «Право і час», яка виконана на належному філософсько-правовому та теоретико-методологічному рівні. У ній по-новому вирішується наукове завдання темпорально-онтологічного осмислення права, а тому вона є дійсно помітним явищем у вітчизняній філософії права, і, безумовно, заслуговує на пильну увагу теоретиків і філософів права.

М. А. Дамірлі, доктор юридичних наук, професор кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія»